



Пряшівська універзіта в Пряшові
Центер языків і культур народностных меншын
Інштїтут русиньского языка і культуры



20 РОКІВ ВИСОКОШКОЛЬСКОЙ РУСИНІСТІКЫ НА СЛОВАКІЇ

20 ROKOV VYSOKOŠKOLSKEJ RUSINISTIKY NA SLOVENSKU

Зборник рефератів з меджінародной науочної конференції
Пряшівська універзіта, 17. – 19. 10. 2018

© Пряшівська універзіта в Пряшові – Центр языків і культур народностных меншын –
Інштїтут русиньского языка і культуры

20 років високошкольської русиністики на Словачії (Збірник рефератів з міжнародної научної конференції)

Зоставителька і відповідна редакторка: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД.

Редакчна рада: доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД. (председкыня)

проф. Др. Павел Роберт Магочій

проф. Др. Юлія Дудашова-Крішшакова, др. н.

доц. ПгДр. Василь Ябур, к. н.

ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД.

Мгр. Валерій Падяк, к. н.

Рецензенты: проф. ПгДр. Йозеф Сіпко, ПгД.

проф. ПгДр. Петер Каша, к. н.

Технічний редактор: Інж. Ярослав Гавріла

Перше видання

Тоту публікацію ани ей части не мож репродуковати без повоління властника авторських прав.

© Prešovská univerzita v Prešove – Centrum jazykov a kultúr národnostných menšín –
Ústav rusínskeho jazyka a kultúry

20 rokov vysokoškolskej rusinistiky na Slovensku (Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie)

Зоставователка а zodpovedná redaktorka: PhDr. Kvetoslava Koporová, PhD.

Redakčná rada: doc. PhDr. Anna Plišková, PhD. (predsedníčka)

prof. Dr. Paul Robert Magoesi

prof. PhDr. Júlia Dudášová-Kriššáková, DrSc.

doc. PhDr. Vasil' Jabur, CSc.

PhDr. Kvetoslava Koporová, PhD.

Mgr. Valerij Paďak, CSc.

Recenzenti: prof. PhDr. Jozef Sipko, PhD.

prof. PhDr. Peter Káša, CSc.

Technický redaktor: Ing. Jaroslav Havrila

Prvé vydanie

Túto publikáciu ани jej části nie je možné reprodukovat' bez súhlasu vlastníka autorských práv.
За jazykovú stránку прїсπεvkov sú zodpovední autori.



*„Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry
národnostných menšín“*

ISBN 978-80-555-2081-0



9 788055 520810

ОБСЯГ

ПРОСЛОВЫ ГОСТІВ

Dr.h.c. prof. PhDr. Peter Kónya, PhD. , rektor Prešovskej univerzity	6
Проф. Др. Павел Роберт Марочій , Торонтська універзіта	8
prof. RNDr. René Matlovič, PhD. , dekan Fakulty humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita	9
Mgr. Peter Krajňák , štátny tajomník Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR	12
Владимір Противняк , таємник Світового конгресу Русинів, Словакія	15
Инж. Мартін Караш , председа Русиньской оброды на Словакії	17

ПЛЕНАРНА СЕКЦІЯ (Позваны рефераты)

Анна ПЛІШКОВА: ДИНАМІЧНИ ПРОЦЕСЫ В СУЧАСНІЙ РУСИНІСТІЦІ: ДЕТЕРМІНАНТЫ, РЕЗУЛТАТЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ	20
Павел Роберт МАГОЧІЙ: КОДІФІКАЧНЫЙ ПРОЦЕС РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА: ДОСЯГНУТЯ І НОВЫ ЗАДАЧІ	43
Олена ДУЦЬ-ФАЙФЕР: (С)ТРАТИТИ ЯЗЫК ШТО ТО ЗНАЧЫТ, ШТО ТО ТВОРИТ ЛЕМКІВСКЕ ВЫГНАНЯ З ЯЗЫКА	67
Франтішек КРАЙНІЯК: РУСИНЬСКИЙ ЛІТУРГІЧНЫЙ ЯЗЫК В ПРАКТИЦІ ЦЕРЬКВИ	82
Júlia DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ: SLOVÁ CIRKEVNOSLOVANSKÉHO PŮVODU V SPISOVNEJ RUSÍŇČINE	87
Stanislav KONEČNÝ: NÁRODNÁ IDENTITA RUSÍNOV NA SLOVENSKU VO VÝSKUME SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED DO ROKU 1989	101

ТЕМАТИЧНА СЕКЦІЯ I (Позваны рефераты)

Кветослава КОПОРОВА: К ВОПРОСУ АЛТЕРНАЦІЙ І ПОВНОГОЛОСЯ В РУСИНЬСКИМ НОРМАТИВНИМ ЯЗЫКУ НА СЛОВАКІЇ	122
Ахим РАБУС: ОБРАЗОВАНИЕ ПРОШЕДШЕГО ВРЕМЕНИ В РАЗНОВИДНОСТЯХ КАРПАТОРУСИНСКОГО: КВАНТИТАТИВНЫЙ АНАЛИЗ	139
Василь ЯБУР: ЗВ'ЯЗКА І СІЙ ФУНГОВАНЯ В РУСИНЬСКИМ ЯЗЫКУ (В порівнанні з руським, словацьким а часточно і чеським языками.)	152
Михаил КАПРАЛЬ: СЛОВОТВОРЕННЯ У РУСИНЬСКИХ ДІАЛЕКТОХ: ДЕРІВАТЫ ЗО ЗНАЧЕНЬМ ЖУНСЬКОСТІ У БЕСІДІ ОБЫВАТЕЛНОВ УЖАНСЬКОГО СЕЛА ВЕЛИКІ ЛАЗЫ	169
Михайло ФЕЙСА: МЕНОВНІЦКИ ДЕКЛИНАЦІЙ У БАЧКО-СРИМСКОЙ И ПРЕШОВСКОЙ ВАРИАНТИ РУСИНСКОГО ЯЗЫКА	188

ТЕМАТИЧНА СЕКЦІЯ II (Позваны рефераты)

Кирилл ШЕВЧЕНКО: ПОЛОЖЕНИЕ РУСИНОВ ПОДКАРПАТСКОЙ РУСИ В СОСТАВЕ ВТОРОЙ ЧЕХОСЛОВАЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ (октябрь 1938 – март 1939 года)	206
Володимир ФЕНИЧ: З ЛАСКИ БОЖОЇ... ФОРМУВАННЯ ЕТНОКОНФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ РУСИНІВ-ГРЕКО-КАТОЛІКІВ УЖГОРОДСЬКОЇ УНІЙНОЇ ТРАДИЦІЇ УСУПЕРЕЧ «СИЛЬНИМ СВІТУ ЦЬОГО»	218
Костадин КОСТАДИНОВ: БЪЛГАРСКОТО ПРИСЪСТВИЕ В КАРПАТСКА РУС (IX – XI В.) И НАЧАЛОТО НА РУСИНСКИЯ ЕТНОГЕНЕЗИС	238
Михаил ДРОНОВ: ПРЕШОВ ГЛАЗАМИ УЧАСТНИКОВ ВЕНГЕРСКОГО ПОХОДА 1849 ГОДА: НЮАНСЫ ВОСПРИЯТИЯ	252

ТЕМАТИЧНА СЕКЦІЯ III (Позваны рефераты)

Маріанна ЛЯВИНЕЦ-УГРИН: К ВОРОСУ ИЗГЛЯДОВАНИЯ ИСТОРИИ ЛЕКСИКОГРАФИИ РУСИНСКОГО ЯЗЫКА	266
Марек ГАЙ: СУЧАСНИЙ СТАВ І ПЕРСПЕКТИВЫ ЕДУКАЦІЇ РУСИНІВ СЛОВАКІЇ (Аналіза потреб русиньской народностной меншыны в рамках региональной освіти в Словацькій републіці.)	282
Снежанка ВЕЛИКОВА: МЕДИЙНОТО ПРИСЪСТВИЕ НА РУСИНИТЕ В ИНТЕРНЕТ НОВИНАРСКИ ИЗДАНИЯ	300
Валерій ПАДЯК: ЗАКЛАДИНЫ РЕАЛІЗМА У КАРПАТОРУСИНСЬКІВ ЛІТЕРАТУРИ І ТВОРЧОСТЬ ЛЕМКІВСЬКОГО ДРАМАТИКА Г. ГАНУЛЯКА	313

ДОКТОРАНТЪСКА СЕКЦІЯ

Jozef BILSKÝ: SUBSTANTÍVNA DEKLINÁCIA V SPISOVNEJ RUSÍNČINE A SLOVENČINE NA POZADÍ RÁDOVÉHO SYNKRETIZMU	326
Василь ЯБУР, Міхала ГОЛУБКОВА: ВЫРАЖІНЯ ВОПРОСНОЙ МОДАЛЬНОСТИ В РУСИНСЬКІМ ЯЗЫКУ	339
Зденка ЦІТРЯКОВА: ЯЗЫКОВА ЗМІНА ЯК СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ ФЕНОМЕН НА ФОНІ РУСИНСКОГО ЯЗЫКА	347
Міхал ПАВЛІЧ: ТВОРЧОСТЬ ЮРКА ХАРИТУНА ЯК ПРИКЛАД ВЫРІВНОВАНЯ СЯ З ТРАВМАТИЧНОВ СКУШЕНОСТЁВ	358
Валерій ПАДЯК, Каріна МУЛЯР: РОЗВИВАНЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ЖИТЯ КАРПАТСЬКІХ РУСИНІВ У США У ДРУГІВ ПОЛОВЦІ XIX – ПЕРВІЙ ПОЛОВЦІ XX СТОЛІТЯ (Аналіз журнальной продукції.)	367

ПРОСЛОВЫ ГОСТІВ

Dr.h.c. prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.,

rektor Prešovskej univerzity

Vážený pán štátny tajomník, vážený pán dekan, vážená pani riaditeľka, vážené dámy, vážení páni, ctení hostia!

Dovoľte mi, aby som sa poďakoval organizátorom, že ma na toto krásne podujatie pozvali, a zároveň si dovoľujem poblahoželať Ústavu rusínskeho jazyka a kultúry ku jeho 20-ročnému jubileu. 20 rokov v živote človeka je, dá sa povedať dlhší čas, v živote národa, v histórii štátov, krajín, je to krátka doba. V dejinách inštitúcie, akou je Ústav rusínskeho jazyka a kultúry to nie je príliš dlhá doba, ale zároveň je to čas dostatočný na to, aby sa inštitúcia etablovala v krajine, etablovala v medzinárodnom, európskom výskumnom akademickom priestore, aby vytvorila viaceré významné diela, zaradila sa do siete podobných inštitúcií doma aj v zahraničí. Ústav rusínskeho jazyka a kultúry ako súčasť Centra jazykov a kultúr národnostných menšín Prešovskej univerzity za dve desaťročia svojej existencie dokázal v prvom rade, že má opodstatnenie, a že robí veľmi záslužnú a prínosnú činnosť. Má za sebou celý rad významných výstupov publikačnej činnosti, významných vedeckých výskumných úspechov, ako aj ďalších úspechov vo vzdelávacej činnosti. Už len to je veľký úspech, že na rozdiel od mnohých ďalších odborov, ktoré pôsobia na univerzite celé desaťročia, má vybudované všetky tri stupne štúdia vysokoškolského štúdia – bakalárske, magisterské aj doktorandské. No a samozrejme veľké úspechy dosahuje vo svojej hlavnej činnosti, ktorou je edukácia budúcich učiteľov rusínskeho jazyka a literatúry na rusínskych školách na Slovensku, ktorých zatiaľ nie je veľa, ale veríme, že v budúcnosti, tak ako sa zvyšuje počet a podiel Rusínov v obyvateľstve Slovenska, tak nám pribudnú aj tieto školy. Možno povedať, že Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity významnou mierou prispieva k tomu, že sa Rusíni stali moderným rovnocenným rovnoprávnym stredo európskym národom. Ja osobne ako štatutár Prešovskej univerzity, chcem povedať, že som veľmi rád, že práve na našej univerzite pôsobí toto pracovisko, a tak ako v predchádzajúcich rokoch, aj v nasledujúcom období som presvedčený, že vedenie univerzity bude v rámci svojich možností

poskytovať Ústavu rusínskeho jazyka a kultúry všemožnú podporu a pomoc.

Na záver chcem vyjadriť presvedčenie, že ústav bude pôsobiť ešte ďalších nie dvadsať, ale ďalšie desaťročia, a pritom získavať nové a nové úspechy na poli vedy a vzdelávania. Ďakujem.

Проф. Др. Павел Роберт Магочій, Торонтська універсіта

2018 рік є рік святковань. Сто років тому, праві в тых місяцях октобра й новембра ся дві великы імперії в Европі розпадали а намісто них ся появили дакотры новы штаты меджі іншыма такы, як Польша, Чехословакія і Югославія. І меджі різними народами в тых штатах были і карпатскы Русины.

Так, як єм конштатовав много раз, штаты ся появлять і зникають, но народы зістануть. Історія нам указує, же інштитуты так, як народы жыють довше як штаты. Наприклад, днеська святкуєме дві десятирочя од сотворіня програму русиністікы на Пряшівській універсіті – конкретно теперь Інштитут русиньского языка і културы – програму, котрый ествує скоро так довго як тоты три штаты, котры ся появили в 1918-ім році, але зникли уже в 1939 і 1941 роках.

Чом споминам на тоты історічны акты? Зато, же хочу потвердити, же народ може ествовати без свого штату, але не без культурных, а главні, не без своїх школьских/науковых інштитуцій. По революції 1989-го року карпатскы Русины, главні ту, на Словакії добрі порозуміли, же найважнішым про успіх їх національного оброджіня буде заложіня школьских і науковых інштитуцій.

Пощастило ся карпаторусинам в Словакії, же они жили в штаті де влада порозуміла їх культурны потреби. Пощастило ся то карпаторусинам, бо їх підпорила адміністрація Пряшівской універсіты, переважно бывшый ректор Рене Матловіч. Пощастило ся їм ай зато, же меджі нима были способны сполоченьскы активісты в таких організаціях як Русинська оброда, котра підпорила фінанчно і морално ідею русиньских штудій при Пряшівській універсіті. І не треба забывати, же у карпаторусинів в Словакії была уже нова генерація учітелів і науковців, котры під веджінем талентованых педагогів/науковців таких, як доц. Анна Плішкова створили єдиный центр на уровни універсіты про карпаторусиністику.

Видно, же першых 20 років доказали величезный успіх. Наісто карпаторусины будуть дале ествовати, докы будуть ествовати такы інштитуції як Інштитут русиньского языка і културы Пряшівской універсіты.

Prof. RNDr. René Matlovič, PhD.,

dekan Fakulty humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita

Vážený pán štátny tajomník, vážená pani riaditeľka, ctené dámy, vážení páni, je pre mňa veľkým potešením, že môžem byť medzi vami na tomto významnom podujatí, pri vzácnej príležitosti, akou je dvadsiate výročie rusinistiky na našej univerzite. Dovolím si pri tejto príležitosti niekoľko poznámok. Myslím, že dvadsať rokov v živote akademickej inštitúcie naozaj nie je veľmi dlhá doba a vieme dobre, že vybudovanie a etablovanie akademického pracoviska si vyžaduje značnú trpezlivosť a úsilie. Trvá spravidla niekoľko desiatok rokov, kým sa vybuduje plnohodnotné pracovisko, preto je obdivuhodné, že tímu rusinistov sa podarilo dosiahnuť mnohé mety, po ktorých iné pracoviská túžia omnoho dlhšie. Nebolo by to však možné, dosiahnuť tieto méty bez úsilia predchádzajúcich generácií, ktoré sa usilovali o etablovanie základného piliera identity Rusínov, a tým je rusínsky jazyk. Chcem povedať, že to bol zápas viacerých generácií, ktoré sa museli vysporiadať aj s konkurenčnými diskurzami – cirkevno-slovanským, ruským, ukrajinským... Ale nakoniec sa nenechali zlákať, ako pán profesor Magocsi vo svojich prácach píše, otázkou prestíže nejakého jazyka, ktorý dosiahol už nejakú svetovú úroveň, ale uprednostnili dedičstvo svojich predkov, autenticitu ich jazykového prejavu. Po tých spoločenských zmenách, ktoré umožnil rok 1989 je potešujúce, že sa v zápase o podobu rusínskeho jazyka nakoniec presadil autentický rusínsky diskurz. Ďalším podmieňujúcim faktorom bolo etablovanie samostatnej Prešovskej univerzity, ktorá tiež len minulý rok oslavovala dvadsiate výročie svojho vzniku (od 1. januára 1997). Vlastne za pomerne krátku dobu sa podarilo vtedajšiemu vedeniu Prešovskej univerzity to, že sa inštitucionalizovala rusinistika na Slovensku. Stalo sa tak samozrejme aj za podpory pracovníkov slovakistických pracovísk – tu prítomného pána doc. Ruščáka, pána prof. Bernasovského z Fakulty humanitných a prírodných vied, na čo som zvlášť hrdý, že aj fakulta, ktorú dnes vediem sa podieľala na tomto významnom počine, a tiež za podpory pani doc. Sičákovej z Pedagogickej fakulty. Nebolo by to však možné bez vášho úsilia, entuziazmu, tých, ktorí sa zaslúžili o kodifikáciu rusínske-

ho jazyka – pán docent Jabur, pani docentka Plišková a mnohí ďalší, ktorých by som nerád vynechal, skôr by som ich zahrnul do jednej skupiny, a to veľmi dôležitej iniciatívnej skupiny. Kľúčové bolo z môjho pohľadu to, že keď som prevzal zodpovednosť za túto univerzitu, tak sme sa stretli s pánom prof. Magocsim a s pani riaditeľkou – pani docentkou Pliškovou a na tom stretnutí sme si stanovili základné strategické ciele. Strategický prístup pána profesora Magocsiho zohral kľúčovú úlohu, pretože sme si jasne povedali, aké máme méty, ktoré chceme dosiahnuť v najbližšom období. Musím povedať, že ma to ohromne teší, že sa to všetko nakoniec podarilo. Som zástanca Humboldtovskej koncepcie univerzity, ktorá je postavená na výuke, na základe vedeckého výskumu. Vedeli sme teda dobre, že popri študijných programoch zameraných na edukáciu potrebujeme stimulovať aj vedecký výskum, ktorý sa vlastne potom realizoval prostredníctvom rozličných projektov a skúsenosti sa vymieňali prostredníctvom každoročných vedeckých konferencií, ktoré boli nevyhnutnou súčasťou tohto úsilia. Popri tom samozrejme, je veľmi dôležitá infraštruktúra, preto ďalším cieľom bolo vybudovanie knižnice. Som veľmi rád, že zajtra sa bude Knižnica karpatorusistiky pri Ústave rusínskeho jazyka a kultúry slávnostným spôsobom otvárať. Keď sme videli tú impozantnú knižnicu pána Magocsiho v Toronte, tak tá sa stala naším vzorom, a bez jeho pomoci by sme sa len ťažko dostali k takýmto zbierkam, čiže aj vďaka novým technológiám, digitalizačným možnostiam máme prakticky k dispozícii obrovský informačný materiál, ktorý čaká na ďalšie spracovanie. A čo je absolútne kľúčové, pretože žiadna vedná disciplína nemôže existovať bez toho, aby dochádzalo k medzigeneračnému prenosu poznatkov a ďalšej kultivácii tej vednej disciplíny, a k tomu je potrebná výchova novej generácie výskumníkov a vysokoškolských učiteľov, preto ďalším takým strategickým cieľom bolo akreditovať tretí stupeň vzdelávania – doktorandské štúdium, čo je vlastne vedecká príprava. Som skutočne veľmi rád, že sa to podarilo od roku 2014 práve aj vďaka tomu, že pani profesorka Dudášová, ktorá založila slavistické pracovisko na našej univerzite, teda ešte jej predchodkyni – Univerzite Pavla Jozefa Šafárika, bez tohto slavistického pracoviska by nebolo možné splniť všetky tie kritéria, ktoré boli nevyhnutné pre akreditáciu dokto-

randského programu. Bez jej skúseností a výsledkov, ktoré dosiahla na uvedenom slavistickom pracovisku a bez jej ochoty by nevzniklo doktorandské štúdium. Preto si myslím, že si profesorka Dudášová zaslúži veľké poďakovanie za svoj obrovský vklad do rozvoja karpatorusistiky ako vednej disciplíny, ako aj pán profesor Káša, ktorý pokračuje v tejto zodpovednosti v súčasnosti. Naozaj je to imponujúci úspech, pretože sú mnohé fakulty, ktoré existujú omnoho dlhšie obdobie, a pritom nedosiahli takéto méty. Pre Prešovskú univerzitu je z môjho pohľadu Ústav rusínskeho jazyka a kultúry – ktorý som teda navrhol zriadiť, aj som podpísal zriaďovaciu listinu – kľúčový. Pozeral som sa na to tak, že každá univerzita by mala ponúkať aj niečo unikátne, alebo ako je to v biologickej terminológii zaužívané – niečo endemické, to, čo sa nevyskytuje inde. Som veľmi hrdý na to, že práve Prešovská univerzita má v svojom portfóliu aj rusinistiku, má inštitucionálnu bázu, prichádza tu mladá generácia, prví absolventi doktorandského štúdia, takže som veľmi optimistický, že rusinistika má obrovský heuristický potenciál. Je to vitálna vedná disciplína, vitálna oblasť výskumu, ako aj oblasť vzdelávania, takže ja vám prajem do ďalších desaťročí veľa úspechov: *vivat crescat floreat*, prešovská rusinistika.

Mgr. Peter Krajňák,

štátny tajomník Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR

Vážený pán dekan, pán profesor Matlovič – jedna z duší rusínskeho hnutia na Prešovskej univerzite, vážená pani riaditeľka – p. docentka Plišková, pán akademik Magocsi, milí vzácní hostia!

Odraším sa od slov pána akademika Magocsiho, ktorý povedal, alebo nazval svoju knihu, vydanú pred pár rokmi: „*Zrodil sa nový slovenský jazyk*“. Tam popísal všetko, čo považoval za potrebné vyzdvihnúť z prvého obdobia rozvoja samotného rusínskeho jazyka. A my môžeme povedať, že vznik Ústavu rusínskeho jazyka, ako aj založenie novej vednej disciplíny – karpatorusistiky na Prešovskej univerzite bol malý krok pre Prešovskú univerzitu, ale veľký krok pre Rusínov. Dovoľte mi, aby som odovzdal aj srdečné pozdravy splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny, pána Bukovszkého, ktorý tu dnes nemôže byť, ale všetkých srdečne pozdravuje a želá úspešný rozvoj rusistiky.

Hoci mám obmedzený čas, chcel by som trochu zaspomínať, pretože novodobé rusínske hnutie nevzniklo z dňa na deň, ale formovalo sa dlhší časový úsek. Neprajný vývoj medzi rokmi 1950 – 1990 sa vykompenzoval obrovským ľudským potenciálom v rámci východného Slovenska, keď mnohí aktivisti a sčasti aj pôvodne niektorí ukrajínisti pochopili, že sme osobitným národom. Všetkým Vám patrí za to vďaka. Pozerám tu na pána docenta Jabura, ktorý je kodifikátor – pozerám sa do očí rusínskemu Štúrovi. Je to veľká česť, že sa tu takto môžeme stretnúť. Keď si prvá prorusínska organizácia v bývalom Československu – Rusínska obroda pri svojom vzniku pred 28 rokmi povedala čo chce urobiť, stálo to na 12-tich pilieroch:

1. Uznanie Rusínov za samostatnú národnostnú menšinu so všetkými právami, ktoré jej zaručuje Ústava;
2. Kodifikácia rusínskeho jazyka, založeného na živej hovorovej reči jej nositeľov;
3. Obnovenie vyučovania rusínskeho jazyka v školách, nachádzajúcich sa na území, kompaktno osídlenom Rusínmi;
4. Vytvorenie Katedry rusínskeho jazyka a kultúry, kde by sa vy-

-
- chovávali budúci učitelia rusínskeho jazyka;
5. V rámci Slovenského rozhlasu v Prešove vytvorenie samostatnej rusínskej redakcie;
 6. Zavedenie pravidelného rusínskeho vysielania v Slovenskej televízii;
 7. V Divadle Alexandra Duchnoviča začať hrať výlučne v rusínskom jazyku;
 8. Vytvorenie redakcie, ktorá by vydávala periodickú a neperiodickú tlač v rusínskom jazyku;
 9. Rozvoj aktivít, ktoré by prispeli k propagácii rusínskeho folklóru, kultúry a umeleckej tvorby;
 10. Nadviazanie kontaktov s rusínskymi organizáciami vo svete a ich spojenie do Svetového kongresu Rusínov;
 11. Nadviazanie kontaktu s menšinovými organizáciami v Európe a vstup do spolkov združujúcich tieto organizácie;
 12. Premenovanie Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku na Múzeum rusínskej kultúry, ktoré by slúžilo výlučne záujmom Rusínov.

Dnes môžeme konštatovať, že týchto 12 úloh v zásade, až na jednu, boli všetky naplnené. A teraz je otázka, kam sa budeme uberať, ktorým smerom, čo sú tie nové méty a kam sa chceme dostať. V tejto vízii bude hrať kľúčovú úlohu práve Ústav rusínskeho jazyka a kultúry. Ten nevznikol vôbec jednoducho a môžeme povedať, že boli priami odporcovia jeho vzniku aj z radov akademikov Univerzity Pavla Jozefa Šafárika a neskôr aj Prešovskej univerzity. Chvalabohu tá odpoveď všetkým pochybovačom a kritikom je dnešná konferencia, naša 20-ročná „mirna put“ – ako sa volá tiež jedna publikácia o Rusínoch vydaná po roku 1990. Táto naša „pút“ bude určite pokračovať, a preto spolu s pani Ing. Ondrášovou z Ministerstva školstva, s ktorou sme tu spoločne, by sme Vám chceli zaželať, aby to bol naozaj ďalší úspešný príbeh, aby noví doktorandi, budúci profesori, aby celý ústav bol nápomocný rusínskemu hnutiu. Máme, žiaľ, problémy v regionálnom školstve. Schválili sme nedávno zvýšenie normatívu pre slovenské školy, kde by jednu hodinu týždenne mohli vyučovať rusínsky jazyk a nie sme schopní takéto vyučovanie zorganizovať (dovolím si tvrdiť, že tu už ani peniaze nehrajú úlohu). Starostovia, riaditelia škôl, rodi-

čia školopovinných žiakov sú stále dezorientovaní, stále si myslia že materinský jazyk patrí len kdesi do rodinného prostredia. To znamená, že nič sa neskončilo. Potrebujeme nového Duchnoviča, potrebujeme nových Pavlovičov. Jednoducho obroda sa neskončila. Nie je to len o stretnutiach pri pamätníkoch, my potrebujeme na dennej báze rozvíjať všetko to, čo súvisí s bohatým životom Rusínov.

X X X

Пані доцентко, довольте мі, жебы єм Вам што найсердечніше подяковав за Вашу роботу а дозвольте мі таксамо, жебы єм Вам передав дяковне писмо Міністерства школства, науки, баданя і шпорту за цілу вашу успішну путь, за цілу велику роботу. Вшыткым науковцям хочу зажелати, жебы ся Вам і надале дарило у вашій жертвенній роботі. Вірю, же будеме продовжовати в сполупраці а же буде все лем ліпша і ліпша на благо русиньского народа.

Владимір Противняк,

таємник Світового конгресу Русинів, Словачія

Важений пан штатный таємник, пан ректор, пані директорка, важены і цінны гості! Довольте повісти пару слов за Світовый конгрес Русинів. На самый перед бы ем хотів оправдати пана председу Світового конгресу Русинів – пана Штефана Лявинца. Переживать смутчну удалость, вмер му отець, также оправдує ся і пожадав ня повісти пару слов. То, што ту было повіджене, тотя ціла робота до вытворіня Інштїтуту русиньского языка і культуры была барз тяжков, нарочнов, а зо зачатку сі чоловік ани не знав усвідомити, же што вшытко зо собов принесе. Так як было конштатоване, Русиньска оброда але і Світовый конгрес Русинів праві у девятьдесятих роках были при тых удалостях, на челі із функціонарями, котры тогдышній русиньскый рух підхопили. Меджі тогдышніма функціонарями Світового конгресу Русинів був і ту притомный пан професор Павел Роберт Магочій. Дванадцять пунктів, котры ту днесь выменовав пан штатный таємник – Мгр. Петро Крайняк, было фомулованых праві єднов з тых організацій – Русиньсков обродов на Словачії. А в далшых роках ся твердо робило на їх реалізаціі. Інштїтут русиньского языка і культуры, повів бы-м, є єден із трєх пілірів, главных пілірів русиньского народа, бо язык є єден із основных знаків каждого народа. Кедь народ хоснує свій язык, то значить, же жыє. Тот інштїтут є іщі молодой, передходила му кодїфікація русиньского языка в році 1995. Світовый конгрес і функціонарі Пряшівской універзіты – Інштїтуту русиньского языка і культуры были при тім як ся то творило. Перепойня меджі організаціями здруженыма у Світовім конгресі суть непохыбны. Свідчїть о тім сполупраца меджі універзітамы, котры дїють на полю русиньского языка, професорами, лінгвістами, писателями, котры сполупрацують з Інштїтутом русиньского языка і культуры у Пряшові і штудентамы, котры на тій універзіті штудують і zdobyвають освіту. Вшыткым тым, котры ся причїнили – Вам панове професоры, директоры, председове, ректоры, вшыткым тым, котры положыли свій вклад до того сполочного, выслովлюю

в мені Світового конгресу Русинів подякованя, же днесь можеме гордо вживати русиньскый язык. Желаме до далшых найменше двадцять років Інштїтуту русиньского языка і культуры велё успїхїв, велё абсолвентїв русинїстїкы про нашы школы і русиньскы інштїтуцїї і про сам інштїтут. Высловлюю пересвідчїня, же до той сполупрацы подаме помїчну руку, затоже інштїтут є баштов выховы і освїты. А із другого боку, обчаньскы здружїня, організації, суть тьма, котры того вшытко хоснують, котры ся усилюють о то, жебы наш народ і нашы молоды люде веце ся інересовали о русиньскый язык і жебы сьме ділему, котра была по 37-ох роках українізації – ці треба нам, або не треба материньскый язык, доказали зломити, жебы ся в наших школах з радостїв діти учїли свій материньскый - русиньскый язык. Подмінкы про то поступнї, як ту было повіджене, суть вытваряны. На конєць свого благожеланя хочу повїсти, же Світовый конгрес Русинів високо оцїнює роботу Інштїтуту русиньского языка і культуры а при нагодї найблизшого – XV. світового конгресу Русинів, котрый буде проходити на Словакїї, буде інштїтут оцїнений і од нас. Іщі раз, панї доцентко, сердечнї благожелам!

Инж. Мартін Караш,

председа Русиньской оброды на Словакії

Дорогий пане штатный таёмнику, дорогой пане декан, дороги дамы і панове, дорогоценны гості, братья і сестры Русины! Слава Іесу Хрісту!

Єм барз рад, же праві днесь ту можу стояти і в мені Русиньской оброды высловити пару думок, затоже 20. роковины высокошкольской русиністікы суть барз вызначнов подієв. Але мусиме зачати од року 1995, коли бив русиньскый язык у главнім місті СР – Братіславі славностно выголошений за кодифікованый. Малохто бы собі тогды подумав, же уж о три роки буде выбудована інштитуція, котра возьме на себе повинность сокотити го, розвивати нормотворбу, а в непосліднім ряді і выховлєвати новы молоды кадры, котры будуть тот новый язык заводжовати до практикы. Днесь, 20 років од того часу, можеме ся тішыти, бо вшытко того ся стало реалностєв. Можеме повісти же русиньскый літературный язык звучить у наших масмедіях, у высыланю розгласу і телевізії, є ним писана періодічна і неперіодічна преса. Можеме го чути дякуючі нашим священникам у літургічных обрядах по наших селах, містах, а таксамо можеме го чути і в дакотрых далшых сферах культурно-сполоченьского жывота Русинів на Словакії. Єм тому барз рад і думам собі, же велике подякованя, окрем іншых, патрить і Інштитуту русиньского языка і културы і єго робітникам. Зато довольте мі в мені Русиньской оброды на Словакії высловити подякованя Інштитуту русиньского языка і културу Пряшівской універзіты в Пряшові за довгорічну сполупрацу, сохраніня і розвиток русиньского літературного языка, выхову і освіту молодежи в области русиньского языка, літературы і културы із нагоды 20-єх років высокошкольской русиністікы на Словакії.

Дякую Вам за позорность, а Вам, пані доцентко, благожелам.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ
(Позвани рефераты)

ДОКТОРАНТЪСКА СЕКЦИЯ

SUBSTANTÍVNA DEKLINÁCIA V SPISOVNEJ RUSÍNČINE A SLOVENČINE NA POZADÍ PÁDOVÉHO SYNKRETIZMU¹

Jozef BILSKÝ

Abstract

The subject of the paper is a description of the current status of noun declination system in literary Slovak language (West Slavic language) and in literary Ruthenian language (Slavic literary microlanguage). In noun declination of both languages has occurred analogy equalization of grammatical morphemes and especially in Slovak language also the removal of morphological base variations. The result of this process (especially in the singular) are the case syncretic pairs as formal indicators of life and masculine person category and in Ruthenian language also the gender unification in the plural.

Keywords: case syncretism, noun declination development, gender unification, analogy principle, grammatical morpheme;

1. Podstata deklinačného systému substantív v spisovnej rusínčine a slovenčine

Pojmom **pádový synkretizmus** alebo synkretizmus pádov sa označuje „splývanie pádových foriem“ (Mistrík s kol., 1993, s. 429). Podľa J. Dudášovej-Kriššákovej (2015, s. 185) predstavba deklinačného systému vo východoslovanských jazykoch,² ku ktorým patrí aj **spisovná rusínčina** na Slovensku, nebola dôsledná. **Gramatická kategória rodu** v nich **netvorí primárne kritérium** klasifikácie substantív do jednotlivých skloňovacích typov, ale je len jedným z viacerých kritérií. Z pohľadu J. Dudášovej-Kriššákovej (tamže) tento jav patrí k **archaickým prvkom morfológického systému spisovnej rusínčiny**, pretože sa opiera o kmeňový princíp známy ešte zo staroslovienčiny a cirkev-

1 Publikácia je výstupom z grantovej úlohy projektu VEGA Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied Dynamické procesy v súčasnej jazykovednej slavistike III. č. 1/0383/17 (2017 – 2019).

2 Morfológický vývin substantív slovanských jazykov a ich dialektov v celoslovanskom kontexte a na pozadí všeobecnolingvistických princípov bližšie pozri v monografiách P. Žiga (2012; 2017).

nej slovančiny. Preto sa v jednom deklináčnom type vyskytujú substantíva dvoch alebo aj troch rodov. Paradigmy substantív v spisovnej rusínčine sú rozčlenené do štyroch deklinácií a osobitne sa vyčleňuje skloňovanie substantív *pluralia tantum* a *singularia tantum*.³

V západoslovanských jazykoch, kde patrí aj **spisovná slovenčina, sa deklináčny systém substantív zakladá na rozdieloch v gramatickom rode**. Substantíva v týchto jazykoch sa delia na maskulína, feminína a neutrá. Maskulína sa vnútorne člení na neživotné a životné – z nich sa osobitne vyčleňuje množina osobných substantív (Dudášová-Kriššáková, 2015). V slovenčine pri klasifikácii substantív do paradigiem (skloňovacích vzorov) sa najprv vychádza z gramatického rodu a až potom sa prihliada na relačnú morfému, resp. na tvrdé alebo mäkké zakončenie tvaroslovnej bázy. Pri tejto klasifikácii paradigiem sa v spisovnej slovenčine nemôže stať, aby sa v jednom skloňovacom vzore⁴ na rozdiel od rusínčiny ocitli substantíva z rôznych gramatických rodov.⁵ Na záver poznamenávame, že kým spisovná rusínčina má 7 gramatických pádov, deklináčny systém slovenčiny disponuje len 6 pádmi, pretože v ňom chýba vokatív.

2. Kategória životnosti⁶ a mužskej osoby⁷

V obidvoch jazykoch splynuli životné maskulínne o-kmene a ukmene do jednej paradigmy a o-kmeňová genitívna morféma *-a* medzi-paradigmatickým vyrovnávaním prenikla do G sg. životných ukmeňov. V slovenčine vo vzore *chlap* (pôvodný o-kmeň, patrí tu aj *syn*), v paradigme typu *oráč* (pôvodný jo-kmeň) a v rusínčine v para-

3 Podrobnejšie o deklináčnom systéme substantív v spisovnej rusínčine pozri učebnicu V. Jabura (2015), prípadne publikáciu V. Jabura – A. Pliškovej (2004, s. 167 – 173).

4 Podrobnejšie o slovenskej deklinácii pozri J. Oravca (1984), prípadne akademickú *Morfológiu slovenského jazyka* (1966).

5 Pre úplnosť treba pripomenúť, že aj v slovákistike boli snahy o prestavbu klasifikácie deklináčného systému, kde by primárnym kritériom na začleňovanie substantív do jednotlivých paradigiem nebol gramatický rod, ale relačná morféma, resp. synkretické dvojice – teda formálne kritérium. Bližšie o tom pozri monografie M. Sokolovej (1995; 2007).

6 Pri súčasnej podobe paradigiem v spisovnej rusínčine vychádzame z učebnice V. Jabura (2015).

7 Výrazovým prejavom gramatickej kategórie životnosti je synkretická pádová dvojica G – A sg. i pl. maskulín, aby sa vo výpovedi odlišil subjekt od objektu bez ohľadu na slovosled (*Otec vychováva syna. Syna vychováva otec.*).

digmách typu *сын* (pôvodný u-kmeň) a *учитель* (pôvodný jo-kmeň)⁸ došlo k vnútroparadigmatickému vyrovnávaniu G – A sg. i pl.⁹ V pl. v skúmaných jazykoch prebehla medziparadigmatická analógia, kde genitívna u-kmeňová morféma *-ov*¹⁰ prenikla do G pl. maskulínych životných i neživotných o-/jo-kmeňov.¹¹ V životných osobných maskulínach prípona *-ov*, resp. *-iŕ/-iŕ* analogickým vyrovnávaním prenikla aj do A pl.¹²

V singulári v obidvoch skúmaných jazykoch ako životné sa skloňujú aj zvieracie maskulína, no v pluráli je rozdiel. Rusínčina má v A pl. genitívnu morfému *-iŕ/-iŕ* pre všetky životné maskulína, pričom zvieracie maskulína môžu mať aj nominatívnu formu (ako neživotné) (Jabur, 2015). V spisovnej slovenčine v pluráli sa zvieracie maskulína skloňujú ako neživotné, čo sa formálne prejavuje synkretickou dvojicou A – N pl. Životné formy (teda genitívnu formu v akuzatíve pl.) môžu mať len v metaforickom význame.¹³ V slovenčine a v poľštine životnú (genitívnu) formu v singulári môžu mať aj niektoré neživotné maskulína. Napr. *kúpiť fiata*, *púšťať ťarkana*, v poľštine *kupić fiata*, *tańczyć poloneza* (Dudášová-Kriššáková, 2008). Rusínska literatúra¹⁴ takéto prípady neuvádza, no aj v rusínčine reálne existujú (napr.

8 Tieto paradigmy sú v rusínčine zaradené do II. deklinácie (Jabur, 2015).

9 Kategória životnosti sa v rusínčine a v slovenčine rozdielne prejavila v maskulínych a-kmeňoch. Tento jav v širšom slavistickom kontexte hlbšie analyzovala J. Dudášová-Kriššáková (2008, s. 162 – 170; 2015, s. 185 – 193).

10 Relačné morfémy *-iŕ* (< *-ovŕ) v G pl. a *-im* (< *-omŕ) v D pl. geneticky zodpovedajú slovenským morféмам *-ov* v G pl. resp. *-om* v D pl. maskulín (Dudášová-Kriššáková, 2015).

11 V obidvoch jazykoch výnimku tvorí slovo *kôň*. V slovenčine sa tu v G pl. presadila i-kmeňová morféma *-í*, tvar *od koňov* je v spisovnej slovenčine možný len metaforickým význame (Ondrejovič, 2000). V spisovnej rusínčine sú tiež prípustné obidva varianty, no tvar *коней* V. Jabur (2015, s. 32) uvádza v zátvorke. Ako systémový (spisovný) je uvedený tvar *конѣв*. V slovenčine je to opačne.

12 Hoci v staroslovenčine ani v cirkevnej slovančine sa kategória životnosti nerozlišovala, v niektorých cirkevnoslovenských textoch už možno badať synkretické dvojice G – A v o-kmeňových maskulínach (Dudášová-Kriššáková, 2015).

13 Napr. *Pozri sa na tých dvoch kohútov, čo sa bijú o to dievča!*, ale *Pozri sa na tie dva kohúty, čo sa bijú o tú sliepku na dvore!*.

V A pl. sa životné formy zvieracích maskulín štandardne vyskytujú v západoslovenských nárečiach (záhorsky *medvedjú*, trnavsky *medvedôf*, piešťansky a hlohovsky *medvedôv*) (Krajčovič, 1988).

14 V. Jabur (2015), V. Jabur – A. Plišková (2004).

купити фіата, пуцати шарканя, танцєвати гонака).

S kategóriou životnosti úzko súvisí **kategória mužskej osoby**, ktorej v slovenčine je **formálnym ukazovateľom** u-kmeňová singulárová datívna relačná **morféma -ovi**. Tá medzi-paradigmatickým vyrovnávaním prenikla do D sg. životných i zvieracích maskulínných o-kmeňov, neskôr aj k jo-kmeňom a k maskulínnym a-kmeňom. Následným vnútro-paradigmatickým vyrovnávaním morféma -ovi prešla aj do L sg. týchto paradigiem (Krajčovič, 1979).

V rusínčine je situácia rovnaká. V. Jabur – A. Plišková (2004, s. 169) uvádzajú, že v L sg. sa vyskytuje aj pôvodná jo-kmeňová forma *на кони*, čo možno povedať aj o slovenčine. Autori (tamže) ďalej pripúšťajú, že prípona -ovi v hovorovom štýle často prechádza aj k neživotným substantívam¹⁵ (napr. *облакови, колови* a k iným¹⁶). To sa nedá povedať o spisovnej slovenčine, pretože v nej sa morféma -ovi vyskytuje len v synkretickej dvojici D – L sg. životných maskulín.¹⁷

3. Neživotné maskulína

V slovenčine sa neživotné maskulína skloňujú podľa dvoch základných vzorov – dub (tvaroslovná báza s tvrdým zakončením) a stroj (tvaroslovná báza s mäkkým zakončením). V rusínčine tieto paradig-

15 Tento jav spája rusínčinu s nárečiami Zemplína, pretože v týchto dialektoch relačná morféma -ovi (> -oj) medzi-paradigmatickým vyrovnávaním prenikla aj do D sg. (resp. L sg.) feminín a neutier všetkých paradigiem (*xlopoj, ženoj, mestoj*) (Krajčovič, 1988). Z toho dôvodu v týchto nárečiach táto morféma stratila svoju pôvodnú funkciu ako výrazový ukazovateľ mužskej osoby.

16 Tento jav zaznamenal aj G. Horák (1955, s. 57) v nárečí Pohorelej. Autor si všimol, že morféma -ovi sa vyskytuje v maskulínach označujúcich strom alebo kus dreva, ktoré sa používa ako nástroj. Aj V. Jabur (2015, s. 31) uvádza ako príklady novej realizácie morfémy -ovi v neživotných maskulínach slová ako *дубиско* či *дерево*. Prenikanie relačnej morfémy -oj, resp. -ovi k neživotným maskulínam sa nám v cca päťtine respondentov potvrdilo aj pri výskume hažlinského nárečia na severnom Šariši (Bilský, 2017, s. 23). Preto sa nám v tomto kontexte javí, že tu ide o širší trend.

17 Prečo sa formálnym ukazovateľom životnosti stala práve datívna u-kmeňová relačná morféma -ovi? J. Stanislav (1967, s. 47) uvádza, že táto prípona sa presadila preto, lebo bola formálne dlhšia a tým aj výraznejšia ako o-/jo-kmeňová datívna morféma -u. Z pohľadu autora (tamže) čo je formálne „viac“, bolo aj sémanticky „viac“. Podľa P. Žiga (2017, s. 25) sa gramatická morféma -ovi v tomto prípade prejavila ako produktívna preto, že zo všetkých pôvodných paradigiem najviac vystihovala mužskú životnú osobu a najmenej sa pri nej prejavila konkurencia pôvodných relačných morfém D, resp. L sg. s morfémami iných pádov.

my patria do II. deklinácie. V tvrdom vzore sú v obidvoch jazykoch v singulári vo všetkých pádoch pôvodné tvary¹⁸ okrem I sg.¹⁹ V slovenčine to isté možno povedať aj o mäkkom vzore. Rusínčina má navyše nepôvodný aj L sg. (*о ннЮ*).²⁰ Z nášho pohľadu táto morféma vznikla vyrovnávaním s D sg. *jo-kmeňov*, pretože aj zo životných maskulín sú známe synkretické dvojice D – L sg. Okrem toho sa nazdávame, že cesta vnútroparadigmatickej analógie je jednoduchšia ako medziparadigmatické vyrovnávanie (v tomto prípade s *u-kmeňmi*).

Pre neživotné maskulína v obidvoch jazykoch je v G sg. typická konkurencia *u-kmeňovej* a *o-/jo-kmeňovej* relačnej morfémy. Podľa V. Jabura (2015, s. 31) by sa všeobecne dalo tvrdiť, že príponu *-a/-я* v G sg. majú konkrétne neživotné maskulína, kým príponu *-y/-ю* abstraktá a látkové substantíva. Tento názor dlho pretrvával aj v slovenskej jazykovede. Dnes sa táto problematika interpretuje z vývinového hľadiska, k čomu sa prikláňame aj my.²¹ Môžeme ju uchopiť z tohto uhla pohľa-

18 V slovenčine je v L sg. tvar *na stole*, v rusínčine *на столі*. Obidve relačné morfémy sú pôvodné, pretože v slovenčine **ě* tu splynulo s *e* (Krajčovič, 1979) a v rusínčine a ukrajinčine podľahlo zmene **ě* > *i* (Dudášová-Kriššáková, 2015). V tomto prípade v obidvoch jazykoch koncové *-l* podlieha palatalizácii na *-l'* zdedenej ešte z praslovančiny.

19 Na prvý pohľad by sa nám mohlo javiť, že prípona *-om* v I sg. oboch jazykov je pôvodná *o-kmeňová*, no táto otázka v slovenskej jazykovede dodnes nie je uspokojivo vyriešená. R. Krajčovič (1988, s. 92) túto príponu vo vzoroch *chlap* i *mesto* považuje za pôvodné *o-kmeňové* prípony, no na strane 97 už uvádza, že v singulári je pôvodný len N a G. Podľa E. Paulinyho (1990, s. 53) je otázne, či vokál *o* v tejto morféme je pôvodný z *o-kmeňa* alebo ide o *jerovú* striednicu z *u-kmeňa* (*хлароть* : *супъть* > *хларъть*, *супъть* > *хларот*, *синот*). R. Krajčovič (1974, s. 102) uvádza, že tvary *работъ*, *краjetъ* sú v historických písomných prameňoch doložené pre južnoslovanskú oblasť a tvary *rabъть* a *краjъть* pre západoslovanskú a východoslovanskú oblasť. Autor (tamže) poznamenáva, že relačná morféma *-om* v I sg. maskulín a neutier bola expanzívna nielen z jazykovo-zemepisného hľadiska, ale bola dôležitým determinantom vnútroparadigmatického i medziparadigmatického vyrovnávania. Z nášho pohľadu relačná morféma *-om* v I sg. maskulín oboch jazykov má *u-kmeňový* pôvod.

20 Rovnaká situácia je aj vo väčšine východoslovenských nárečí. Podľa E. Paulinyho (1990, s. 51), I. Kotuliča (2017, s. 125) a R. Krajčoviča (1988, s. 100 – 101) je táto relačná morféma v skupine východoslovenských nárečí prevzatá z L sg. *u-kmeňov*. Z pohľadu E. Paulinyho (1990, s. 52) táto relačná morféma nejako súvisí s konsonantickou mäkkostnou koreláciou, ale nie je jasné, ako.

21 P. Žigo (2017, s. 12) sa kriticky vyjadruje k diferenciacii genitívnych tvarov maskulín (*od prsta*, *od krstu*) podľa kritéria abstraktum – konkrétum, pretože v jazyku existujú tvary *od dymu*, *od medu*, *od domu*. Uvedené kritérium autor (tamže) považuje za pseudokritérium, rovnako ako aj vysvetľovanie maskulínnej genitívnej prípony *-u* podľa zakončenia koreňovej morfémy na velár. Z pohľadu autora tieto javy treba vysvetliť na pozadí prirodzeného vývinu

du aj v rusínčine. V. Jabur (2015, s. 31) uvádza príklady genitívnych tvarov s morférou *-y/-ю* jednak pre látkové substantíva (*цукрю, чаю*) a jednak pre deverbátiva (*крику, гніву, жалю*). Pre neživotné maskulína je v obidvoch jazykoch charakteristická synkretická dvojica N – A sg. i pl. V singulári je v skúmaných jazykoch N i A pôvodný, resp. tu došlo iba k zániku jeru a v pluráli sa v tvrdej²² i mäkkej²³ paradigme N vyrovnal podľa A. V rusínčine v N pl. morféma *-bi* tiež dominuje v neživotných maskulínach, no môže sa vyskytnúť aj v životných maskulínných a-kmeňoch (Jabur, 2015). Podľa V. Jabura – A. Pliškovej (2004, s. 170) sa prípona *-bi* vyskytuje aj v N pl. životných maskulín II. deklinácie (napr. *директоры, доценты*), čo je vo výraznom kontraste so slovenčinou.²⁴

4. Ženské a-/ja-kmene

V rusínčine ženské a-/ja-kmene patria do I. deklinácie a v slovenčine im zodpovedajú vzory *žena* a *ulica*. V **pôvodných a-kmeňoch** sa v obidvoch jazykoch v singulári zachovali pôvodné relačné morfémy. V slovenčine na rozdiel od rusínčiny zaniklo zadné *y* a splynulo s *i*, čo sa prejavilo v rozdielnych príponách v G sg. a-kmeňov. Zmena **ě > i* v rusínčine a splynutie **ě s e* v slovenčine sa odzrkadlilo na rozdielnych relačných morfédoch v D a v L sg. a-kmeňov.²⁵ V I sg. v obidvoch jazykoch bol priebeh denazalizácie a následnej kontrakcie rovnaký. Vý-

jazyka – dnešné genitívne tvary maskulín s relačnou morférou *-u* vznikli z verb. Napríklad *od davu* (< **daviti* – tlačiť), *od svalu* (< **svaliti* – zhrnúť na kopy), *od stohu* (< **steg-* – vrázať) a pod. Tvary *od medu*, *od čaju* sú vysvetlené tak, že patria k látkovým substantívam a pôvodne sa morfológicky diferencovali významy typu *liečivý účinok* **meda* a **čaja*, ale *lyžička medu* a *čaju*. Pripomíname, že pri slove *med* nemožno obísť ani diachrónne hľadisko, keďže tu ide o pôvodný u-kmeň. Ako vidíme z vyššie uvedených príkladov, z pohľadu bádateľa dnešné genitívne tvary maskulín s príponou *-u* sú buď látkové substantíva alebo deverbátiva. Tvar *zo stroja* P. Žigo (2017, s. 16) vysvetľuje spôsobom, že uvedená lexéma už veľmi dávno stratila svoj deverbatívny význam a dosť skoro za začlenila do pôvodnej jo-kmeňovej deklinácie.

22 **Plody* : **plodi* > *plody*, *plody*, resp. v rusínčine (*плоды, плоды*).

23 Tu bol priebeh pádového synkretizmu odlišný. V slovenčine sa N vyrovnal podľa A: **krajě* (> *kraje*) : **kraji* > *kraje*, *kraje* (Krajčovič, 1988). V rusínčine jo-kmeňová morféma v A pl. podľahla zmene **ě > i* (**krajě* > *кpai*). V N pl. sa zachoval pôvodný tvar, teda k synkretizmu A – N pl. v jo-kmeňoch nedošlo.

24 V slovenskej ortografii v N pl. životné maskulína majú len príponu *-i*, sekundárne *-ovia* alebo *-ia*. Nikdy nie *-y*, pretože to je v slovenčine prípustné len pre neživotné maskulína.

25 V D a v L sg. pôvodných ženských a-kmeňov je v slovenčine tvar *žene* a v rusínčine *жені*.

sledkom tohto procesu je v I sg. ženských a-kmeňov rovnaká morféma *-ou*.²⁶ Pádový synkretizmus v sebe zahŕňa aj tvarovú analógiu. V D a v L sg. v týchto jazykoch v paradigme *žena* sa koncové *-n-* palatalizuje na *-ň-*.²⁷ V slovenčine v tejto paradigme na rozdiel od rusínčiny zanikli staré praslovanské alternácie typu *k/c*, *g/dz* a *ch/s*. Podľa K. Korporovej (2015, s. 183) slovo *скалка* [*скалка*] má v D a v L sg. formu *скалиці* [*скал'ц'і*]. Ako vidíme, tu ide o mäkkostnú asimiláciu (асиміляцію по м'яккості) [*скал'ц'і*]. V rusínčine teda dochádza k alternácii *k/c'*, v dôsledku čoho sa palatalizuje aj predchádzajúci konsonant *-l-* ([*скалка/скал'ц'і*]). Slovenčina si v celej paradigme zachováva jednotnú tvaroslovnú bázu (*skalka* – *skalke*).

V **ja-kmeňoch** sa v oboch jazykoch v singulári zachovali pôvodné relačné morfémy okrem I sg. Tu nastala medziparadigmatická analógia s a-kmeňmi.²⁸ V G sg. ja-kmeňov sa v rusínčine z koncového **-ě* vyvinulo *-i* (zmäkčujúce predchádzajúci konsonant), kým v slovenčine *-e*. Tento rozdielny fonologický vývin mal vplyv na (odlišnú) medziparadigmatickú unifikáciu aj v ostatných feminínach v skúmaných jazykoch.²⁹ V slovenčine je v celej paradigme ja-kmeňov jednotná tvaroslovná báza (*dyňa* – *o dyni* /*diňi*/), ale v rusínčine v L sg. podľa V. Jabura (2015, s. 28) došlo k depalatalizácii³⁰ koncového konsonantu (*дыня* – *о дыни* /*dyni*/). V. Jabur – A. Plišková (2004, s. 168) túto skutočnosť hodnotia ako zaujímavý jav. Autori (tamže) dodávajú, že ide o jeden z príkladov zachovania rozdielu medzi a- a ja-kmeňmi v rusínčine.

26 Toto je jeden z javov zblížujúcich rusínčinu so slovenčinou a odlišujúcich ju od východoslovanských jazykov, kde kontrakcia bola nedôsledná alebo neprebehla vôbec.

27 Podobný jav nastáva v L sg. aj v paradigme o-kmeňov (*na stole*, *на столі*), ale vo väčšej miere v rusínčine. Tá sa oproti slovenčine vyznačuje bohatšou mäkkostnou konsonantickou koreláciou. Bližšie o tom pozri v monografii J. Dudásovej-Kriššákovovej (2014, s. 113 – 128).

28 *Ženu* (< **ženojo*) : *ul'iceu* (< **ulicejo*) > *ženou*, *ulicou* (Krajčovič, 1988).

29 Podrobne o tom pozri v kapitole č. 5.

30 V. Jabur (2015, s. 28) a V. Jabur – A. Plišková (2004, s. 167; 168) stratu mäkkosti spoluhlások označujú pojmom dispalatalizácia. V slovakistike sa týmto pojmom označuje strata mäkkosti vokálov. Na pomenovanie straty mäkkosti konsonantov je v slovakistike zaužívaný pojem depalatalizácia – bližšie pozri R. Krajčoviča (1979, s. 133 a 136; 1988, s. 47 – 48 a s. 57).

5. Deklinácia pôvodných ženských i-kmeňov

V slovenčine je kontinuálnym pokračovateľom ženských i-kmeňov vzor *kost'*. V priebehu vývinu slovenčiny sa z i-kmeňov osobitne vyčlenil vzor *dlaň*, ktorý sa od vzoru *kost'* odlišuje relačnou morférou v G sg. a v N pl. (*kosti*, ale *dlane*). Morféma *-e* tu prenikla z G sg. medziparadigmatickou analógiou zo vzoru *ulica*³¹ (pôvodný ja-kmeň) (Krajčovič, 1988). Ostatné relačné morfémy sú v singulári vo vzore *dlaň* zhodné so vzorom *kost'*. Paradigma *kost'* má v singulári všetky gramatické prípony pôvodné okrem I sg., kde došlo k analogickému vyrovnaniu s I sg. a-kmeňov rovnako ako v rusínčine.

V rusínčine pôvodné ženské i-kmene patria do III. deklinácie. Ekivalent slovenského vzoru *dlaň* sa tu nevyformoval, pretože v rusínčine na to neboli vytvorené fonologické predpoklady. Vo feminínach tu nevznikla prípona *-e* ako v slovenčine, pretože na rozdiel od slovenčiny v G sg. a v N pl. ja-kmeňov tu došlo k zmene **-ě > -i*. Fonologická zmena **-e > -e* v slovenčine vytvorila podmienky na vznik vzoru *ulica* a *dlaň*. Väčšina v-kmeňov (*krv* a *cirkev*) splynuli so vzorom *kost'*, ale slovo *mrkva* so vzorom *žena*. To sa nedá povedať o rusínčine. Tam aj *морков* splynulo s i-kmeňmi a slovo *мыш* tu má oproti slovenčine v G sg. a-kmeňovú príponu *-ы*. V rusínčine s i-kmeňmi splynulo aj slovo *мату* (pôvodný r-kmeň), kým v slovenčine sa skloňuje podľa vzoru *dlaň*.³² V paradigmách *мату* a *морков* v I sg. na rozdiel od slovenčiny v tvaroslovnej báze vzniká anomália. Oproti slovenskému tvaru *materou*, *s mrkvou* je v rusínčine v I sg. podoba *матѣрѣв*, *морковлѣв* (tu dokonca s epentetickým *-l'*).

6. Deklinácia pôvodných nt-kmeňov

V spisovnej slovenčine sa z pôvodných nt-kmeňov interferenciou so vzorom *srdce*³³ vyvinul vzor *dievča*. Pôvodné nt-kmeňové relačné morfémy sa v singulári vzoru *dievča* zachovali len v N a v A sg.

31 (**Ulice* >) *ulice* : *dlaňi* > *ulice* /*ul'ice*/, *dlane* /*dlaňe*/ (Krajčovič, 1988).

32 V slovenčine v N a v A sg. sú podľa S. Ondrejoviča a kol. (2000, s. 261) prípustné tvary *mat'*, *mater*, ale aj *matí*. V. Jabur (2015, s. 33) v N sg. uvádza len tvar *мату* a v A sg. len formu *матѣрь*.

33 Podrobný priebeh tohto medziparadigmatického vyrovnávania pozri v publikácii R. Krajčoviča (1979, s. 145).

V ostatných pádoch sú prípony zhodné **so vzorom srdce**. V rusínčine pôvodné nt-kmene patria do IV. deklinácie a **splynuli s i-kmeňmi**. Súčasťou IV. deklinácie sú aj pôvodné n-kmene (*ті́мня, вы́мня*), ktoré taktiež v singulári nadobudli i-kmeňovú deklináciu. V N a v A sg. si zachovali pôvodné tvary *ті́мня, вы́мня*, v ostatných pádoch aj pôvodný komponent *-ен-*,³⁴ čo možno povedať aj o slovenčine. V slovenčine sa pôvodné n-kmene stali súčasťou vzoru *mesto* (pôvodný o-kmeň neutier). V. Jabur (2015, s. 35) poznamenáva, že mnohé z nich sa aj v rusínčine skloňujú podľa niekdajších o-kmeňov neutier. Podľa nás tieto **dynamické procesy** v rusínskej substantívnej deklinácii **sú výsledkom slovensko-rusínskych jazykových kontaktov**.

7. Medziparadigmatické vyrovnávanie v pl.

Medziparadigmatické vyrovnávanie relačných morféme v D, v L a v I pl. **podľa a-/ja-kmeňov** je vo všeobecnosti charakteristické **pre východoslovanské jazyky** a pre cirkevnú slovančinu, ktorá dlhodobo a intenzívne vplývala na formovanie východoslovanských spisovných jazykov. Výsledkom tohto procesu je **rodová unifikácia v pluráli**, čomu sa nevyhla ani **spisovná rusínčina**.³⁵ Rusínčina sa oproti ostatným východoslovanským jazykom vyznačuje dvomi špecifikami – leží na pomedzí dvoch kultúrnych areálov (*Slavia Latina* a *Slavia Byzantina*)³⁶ a nie je štátnym jazykom. Z toho vyplýva, že rusínčina sa formovala a formuje v podmienkach **slovensko-rusínskeho bilingvizmu**. Tieto špecifiká sa odzrkadlili predovšetkým v plurálovej paradigme maskulín. V L pl. maskulín v rusínčine popri sebe fungujú dubletné relačné morfémy *-ax/-ox*, resp. *-яx/-ëx* a v D pl. *-ам/-ім*, resp. *-ям/-ѣм*.³⁷

34 Zaujímavosťou je, že v rusínčine n-kmeňe v I sg. majú tvary *ті́мнѣм, вы́мнѣм*, kým slovenčina má aj v tomto páde analogické tvary *temenom, vemenom*.

35 Z pohľadu J. Vaňka (2015, s. 194) v morfológickom vývine východoslovanských jazykov nad princípom analógie stál princíp unifikácie tvarov, ktorý sa uplatnil najmä v nominálnej morfológii. Autor (tamže) ďalej dodáva, že nad týmto princípom stojí princíp jazykovej ekonómie, čo v prípade rodovej unifikácie znamená jednou príponou vyjadriť gramatický význam pri substantívach všetkých troch rodov. Z nášho pohľadu sa všetky tri všeobecningvistické princípy navzájom dopĺňajú a fungujú v symbióze.

36 Tieto pojmy preberáme zo štúdie S. Vašíčkovej (2016).

37 V. Jabur (2015, s. 32) dokonca uvádza, že v neživotných maskulínach pôvodné prípony *-ам/-ям* sú postupne nahrádzané (slovenskými) príponami *-ом/-ѣм*.

V ostatných spisovných východoslovanských jazykoch sa v týchto pozíciách vyskytujú len a-/ja-kmeňové gramatické morfémy.

Ďalším špecifikom spisovnej rusínčiny je u-kmeňová **relačná morféma -ove** v N pl. a-kmeňových maskulín a takých, čo označujú rodinnú príslušnosť (*старостове, сынове*). V. Jabur (2015, s. 32) poznamenáva, že táto morféma sa spomedzi východoslovanských jazykov vyskytuje len v rusínčine. Zo západoslovanských jazykov sa zachovala v poľštine (*-owie*) a v češtine (*-ové*) (Žigo, 2012). V slovenčine je jej ekvivalentom prípona *-ovia* (*synovia, hrdinovia*). Tá podľa R. Krajčoviča (1979, s. 142) vznikla takýmto medziparadigmatickým vyrovnávaním: **brateja > brat'á*;³⁸ *brat'á : synové > brat'á, synová > bratia, synovia*. V **spisovnej slovenčine** expanzia a-/ja-kmeňových prípon v D, v L a v I pl. zasiahla iba neutrá. **Maskulína** si v D pl. zachovali **pôvodné o-kmeňové** prípony, ktoré expandovali aj do maskulínných jo-kmeňov. V L a v I pl. v slovenských maskulínach dominujú u-kmeňové relačné morfémy.

8. Závery výskumu

Záverom možno konštatovať, že **slovenčina** sa oproti rusínčine vyznačuje **vyššou variantnosťou relačných morfémy**. Tento fakt je spôsobený prítomnosťou kvantity (naviac regulovanou tzv. rytmickým zákonom) a diftongov.³⁹ V slovenčine sa prejavuje silná **tendencia** po uniforme tvarov a **po jednotnej tvaroslovnej báze**,⁴⁰ kým v **rusínčine** sa najmä v D a v L sg. ženských a-kmeňov zachovali **staré morfológické alternácie**. Výskum ukázal, že rusínčina oproti slovenčine sa vyznačuje anomáliami tvaroslovnej bázy aj v I sg. – v slovách typu *морков, мати*⁴¹ a *тїмня, вымня*.⁴² V medziparadigmatickej analógii sú v **slovenčine dominantné maskulína**, kým v **rusínčine feminína**,

38 Tento tvar sa dodnes zachoval v periférnych slovenských nárečiach, napríklad v dolnooravských a stredogemerských (Krajčovič, 1988).

39 Napríklad rusínskym datívnym a-kmeňovým relačným morfémam *-ам/-ям* zodpovedajú slovenské prípony *-am/-ám/-iam* (*dátam, ženám, uliciam*).

40 Podľa J. Dudásovej-Kriššákovéj (2008, s. 94) to platí aj vzhľadom na iné slovanské jazyky, napríklad poľštinu či bieloruštinu.

41 Pozri kapitolu č. 5.

42 Pozri kapitolu č. 6.

čoho výsledkom je **rodová unifikácia v pluráli**. Slovenčina obsahuje celkovo dvanásť vzorov. V rusínčine sú substantíva rozdelené len do štyroch deklinácií a **nevyformoval sa** v nej ekvivalent slovenského vzoru *dlaň*. To bolo podmienené rozdielnym fonologickým vývinom psl. fonémy *ě v skúmaných jazykoch.⁴³ **Rusínčinu k slovenčine, resp. k západoslovanským jazykom približuje** prítomnosť relačnej morfémy **-oe v N pl.** niektorých maskulín. Ďalej prípona **-ox v L sg.** maskulín a postupná expanzia o-kmeňovej morfémy **-om do D pl.** hlavne neživotných maskulín. V neposlednom rade aj rovnaké **synkretické dvojice** pri formovaní **kategórie životnosti** a mužskej osoby. Viacerí bádatelia považujú morfológickú rovinu jazyka do veľkej miery za rezistentnú voči jazykovým interferenciám.⁴⁴ Naš výskum ukázal, že dynamické procesy v jazyku sa v nemalej miere prejavujú aj v deklináčnom systéme substantív⁴⁵ predovšetkým spisovnej rusínčiny.

LITERATÚRA

BILSKÝ, J. (2016) Pádový synkretizmus v severošarišskom nárečí. In: *Slované: souznění a konflikty*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, ISBN 978-80-7465-228-8, 187 s., s. 21 – 32.

BILSKÝ, J. (2017) *Severošarišská archaická enkláva menom Hažlín: rigorózna práca*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 169 s.

BUFFA, F. (1966) Zastarané a zastarávajúce prvky v severošarišskom nárečí. In: *Jazykovedný časopis*, 1966, ročník 27, č. 2, s. 139 – 147.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, J. (2008) *Kapitoly zo slavistiky II*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, ISBN 978-80-8068-899-8, 312 s.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, J. (2014) *Fonologický systém slovanských jazykov z typologického hľadiska*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, ISBN 978-80-555-1229-7, 224 s.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, J. (2015) *Vývin rusínskeho jazyka a dialektológia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, ISBN 978-80-555-1294-5,

43 Pozri kapitolu č. 5.

44 Napr. P. Žigo (2017, s. 44). F. Buffa (1966, s. 147) morfológickú rovinu dokonca považuje za najstabilnejšiu.

45 O dynamických procesoch v substantívnej deklinácii v slovenských nárečiach pozri napr. J. Bilského (2016; 2017).

286 s.

DVONČ, L. a kol. (1966) *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 896 s.

HORÁK, G. (1955) *Nárečie Pohorelej*. Bratislava: SAV, 250 s.

JABUR, V. (2015) *Morfológia a syntax rusínskeho jazyka*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, ISBN 978-80-555-1296-9, 190 s.

ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А. (2004) Пряшівська Русь. In: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський язык*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, ISBN 83-86881-38-0, s. 147 – 209.

КОПОРОВА, К. (2015) Дакотры орфографічны і орфоэпічны праблемы в русиньскых масмедіях на Словакіі. In: *Zborník referátov zo IV. medzinárodného kongresu rusínskeho jazyka. Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku (20. výročie kodifikácie)*, Prešov, 23. – 25.09.2015. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, ISBN 978-80-555-1521-2, 276 s., s. 176 – 193.

KOTULIČ, I. (2017) *Historické hláskoslovie a tvaroslovie východoslovenských nárečí (1957)*. Bratislava: VEDA, ISBN 978-80224-1582-8, 272 s.

KRAJČOVIČ, R. (1974) *Slovenčina a slovanské jazyky I*. Bratislava: SPN, 328 s.

KRAJČOVIČ, R. (1979) *Textová príručka k dejinám slovenského jazyka*. Bratislava: SPN, 207 s.

KRAJČOVIČ, R. (1988) *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*. Bratislava: SPN, 344 s.

MISTRÍK, J. a kol. (1993) *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava: Obzor, ISBN 80-215-0250-9, 513 s.

ONDREJOVIČ, S. a kol. (2000) *Pravidlá slovenského pravopisu*. Bratislava: VEDA, ISBN 80-224-0655-4, 592 s.

ORAVEC, J. (1984) Podstatné mená (substantíva). In: *Súčasný slovenský spisovný jazyk – morfológia*. Bratislava: SPN, s. 30 – 74.

PAULINY, E., (1990) *Vývin slovenskej deklinácie*. Bratislava: VEDA, ISBN 80-224-0164-1, 270 s.

SOKOLOVÁ, M. (1995) *Kapitolky zo slovenskej morfológie*. Prešov: SLOVACONTACT, ISBN 80-901417-7-3, 180 s.

SOKOLOVÁ, M. (2007) *Nový deklinačný systém slovenských substantív*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, ISBN 80-8068-

550-9, 338 s.

STANISLAV, J. (1967) *Dejiny slovenského jazyka II*. Bratislava: SAV, 756 s.

VAŇKO, J. (2015) Princíp analógie pri vývine príznených tvarov slovesa v slovenčine a v iných slovanských jazykoch. In: *Jazykovedné štúdie XXXII. Prírodný vývin jazyka a jazykové kontakty*. Bratislava: VEDA, ISBN 978-80-224-1494-4, 591 s., s. 189 – 194.

VAŠÍČKOVÁ, S. (2016) Maďarismy v Ugljanských rukopisech. In: *Slované: souznění a konflikty*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, ISBN 978-80-7465-228-8, 187 s., s. 57 – 64.

ŽIGO, P. (2012) *Analógie a anomálie v substantívnej deklinácii slovanských jazykov*. Bratislava: VEDA, ISBN 978-80-224-1259-9, 176 s.

ŽIGO, P. (2017) *Vývin substantívnej deklinácie v slovanských jazykoch*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, ISBN 978-80-223-4239-1, 118 s.

PhDr. Jozef Bilský
Prešovská univerzita v Prešove
Filozofická fakulta
Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií
Katedra slovenského jazyka
Ulica 17. novembra 1
080 01 Prešov
Slovakia

jozef.bilsky@gmail.com



20 rokov vysokoškolskej rusinistiky na Slovensku

(Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie)

Zostavovateľka a zodpovedná redaktorka: PhDr. Kvetoslava Koporová, PhD.

Redakčná rada:

doc. PhDr. Anna Plišková, PhD. (predsedníčka)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi

prof. PhDr. Júlia Dudášová-Kriššáková, DrSc.

doc. PhDr. Vasil Jabur, CSc.

PhDr. Kvetoslava Koporová, PhD.

Mgr. Valerij Paďak, CSc.

Recenzenti:

prof. PhDr. Jozef Sipko, PhD.

prof. PhDr. Peter Káša, CSc.

Prvé vydanie, 2018

Počet strán: 380

Náklad: 200 ks

ISBN 978-80-555-2081-0



9 788055 520810